

Régi nyár, régi tél Váradon*

Írta POSSONYI LÁSZLÓ

Vagyunk még néhányan, akik emlékezünk arra a napra, amikor nem a nap-tár, de a mi legbensőbb számításunk szerint véget ért a XIX. század. Néha el-játszom a gondolattal, hogy a történelem nagy kirakodóvására felcsattant a kér-dés: „Lehet egy kicsivel több?” — és így aztán a XIX. század 1789 júliusában a Bastille ostromával kezdődött, hogy egészen 1914 júliusáig tartson, és éppen ott fejeződjék be, ahová az emberek sohasem vetették vigyázó szemüket. Sza-rajevóban.

Ma is előttem van még Várad azon a nyáron, és látom benne magamat is.

Unalmas vasárnap délután volt. Valami miatt nem mentünk ki a szőlőbe, és én végigfenszterliztem a hosszú Lukács György utcát, ahol minden ház ba-ráti volt, s a legtöbbször ablakán kikönyökölt valaki, nézve a gesztenyefasor aszfalttalan sávján golyózó gyerekeket, a sétálókat, figyelve a vihart hozó nyári csendet. Török Olivérék háza előtt banális társalgás kezdődött, hogy mi akarok lenni, mire én hajóorvos terveimmel álltam elő: „Hajózni, csak hajózni kék, sár-ga, zöld és vörös tengereket, mindig új kikötőkbe térni”... Török Vilma kissé lehűtött: megmondta, hogy lány- és asszonytársaival már belefogott a Vörös-kereszt ápolónői tanfolyamába, mert háború fenyeget, ez pedig áthúzhatja az én terveimet is, de hát mire én felnövök, addigra bizonyára minden rendbejön.

Aznap kaptunk néhány szokatlan rémhírt. A nővérem egyik barátnője ka-tonatiszthez ment férjhez, mert kaució s lány lévén, megtehetette. Alig két hete volt az esküvő, s délután vettük híret a fiatalasszony megözvegyülésének. A do-log úgy történt, hogy a férj Velencében sürgőnyt kapott, azonnal jelentkeztek Budapesten, ahol — azt hiszem — az Astoriában szálltak meg. Két tiszt rövid látogatás után revolvert hagyott az asztalon, és az ifjú férj (adósságokba ke-veredett, vagy valami kémhistóriába?) még aznap éjjel végre is hajtotta magán az ítéletet. Ezek voltak a vacsora előtti szenzációk.

Vacsora után, úgy fél kilenc tájt, átfutott hozzánk a Cserneczykék szo-balánya, nincs-e néhány üveg szódavizünk kölcsönbe, mert nagy társaság van náluk, de sehol sem kapni szódavizet, mert Szarajevóban megölték a trónörö-kös-párt, és még a kártyázást is abbahagyva, ezt vitatják a bodegákban, ká-véházakban az emberek.

Emlékezetes, ó, ezerszer emlékezetes nékem az a nap, az az este, hogy még csak a kezdet kezdetén voltunk, de máris hiányzott valami, ami megszokott volt. Arról csak később értesültem, hogy a Galilei-kör és a Huszadik Század törzs-gárdája is városunkban járt aznap Jászi Oszkárral az élen, s hogy ők több min-dent tudtak a sokáig rejtőzködő világfeszültségről, mint akár mi, akár azok, akik a mi szódavizünkre fanyalodtak ezen a tikkadt nyáreleji estén. Viszont a gesz-tenyefák ugyanolyan friss lombúak voltak utcánkban, mint egy nappal előbb. Az aszfalt ugyanolyan simított-tiszta felületű, s a kávéházakban ugyanolyan fénnel égtek még a lámpák. De kinyúlt már egy hatalmas kéz, hogy a fák lombjait háborúsán megtépázza, izgatottságában az is szemetet szórt a tisztán tartott utcákra, aki eddig nem tett ilyet, s a villanyégők parányi fémszálcákai készülődtek már a bőjtre, hogy a háborús áramzavarok közepette nekik majd pislákolniuk kell, minél nagyobb homályba borítandó azt a gyalázatot, ami most az emberre következik.

Pedig a mi családunkat nem is fenyegeti közelebből ez a háború. Kitérésé-kor apám jócskán elmúlt ötvenéves, anyám fiverei idősek már, és véletlenül a fiak között is alig akad katonaköteles. De körös-körül mindenütt a háború szaga érzik.

Apám nemrégiben új vincellérházat építtetett a szőlőben a régi, vályog vin-cellérház helyett kőből és téglából. Egyszoba-konyha az egész, de nagy ablakos, magas, padlások, pincézett. Akárki ellakhatnék benne. S hoz is belé Székely-

*Részlet a szerző *Tettenérés* című, az Ecclesia Kiadónál rövidesen megjelenő visszaemlé-kezéseiből.

hidról vagy Diószegről egy vincellérpárt, fiatalokat, erőseket, jó növésűeket. A férfit Possony Ferencnek hívják, az asszonyt Possony Juliannának. Apám megszerzte híreszteli, hogy a vincellérei valószínűleg elveszett rokonok, akiket, íme, ő most megtalált — ezzel bosszantja a sznoboskodó, Tisza István sleppjében úszó vármegyét. Meg a kutyájával.

A hím daxli ugyanis, ha apám a combjára üt és megkérdi a kutyát: „Hogy beszél a Tisza Pista?”, — két lábra áll és keservesen vonítani kezd, igaz, hogy ha én ütök a combomra, és nem is mondom ki a Tisza Pista nevét, akkor is vonít. De a megyében híre jár a hegyes orrú, fekete és zord daxlinak, akit különben Styxnek hívunk, s akinek a szeme körül szemüvegszerű, sárga karikák vannak. Hasonlóságát a miniszterelnökkel sokan mérlegelik. Demokrata apám, aki maga Pozsonyinak írja a nevét, s csak a vincellérje Possony nevével kérkedik, jól látja, mi felé megyünk. Olyan jól, hogy a szarajevói eset után úgy egy héttel, a szőlőbe menet, betér a hegyi utcácska apró fűszerüzletébe, szoba elegyedik a gazdával és megkérdi tőle, mibe került az áruraktára:

— Kilencszáz korona volt az egész — vallja be a derék, kezdő boltos —, s most mit csinálok vele? Megjött a behívóm!

— No, én adok ezret az egészért — veszi meg apám a butikot gálicostul, légyapírostul, mindenestül. — A fene fog itt garasoskodni — mondja hazamenet —, ami megvan, az megvan. Úgyis kifogyunk rövidesen mindentől!

Nem tudja, vagy nem bánja, milyen jó alkalom ez anyámnak, hogy ingyen fűszere legyen minden szegényének, s hogy a szatyros, kosaras asszonyok még jobban elszaporodjanak a házuk táján. Possony Ferenc még elszállítja a holmikát, kit a szőlőbe, kit a városi házhoz, s már őt is szólítja a bevonulási plakát. Felesége, kislánya maradnak a szőlőben, hiszen „mire a levelek lehullanak...”

A levelek még nem hullottak le, még csak augusztus eleje van, és özvegy Szondyné, a szőlőbeli második szomszéd pirinyó kertjében másnapra szedegeti össze, amit pénzre tehet: kaskányi zöldbabot (biz ez is rozsdafoltos), hullott almát, szilvát, ringlót egy keveset. Kaporból, petrezselyemből rafiával parányi csokrokat köt, meg a szagos bazsalikomlevelek közé néhány szál őszirózszát, violát. Hajnalban kiviszi a piacra, leteríti valami kendőre egész vagyonát, aztán amit kiárul belőle, abból telik vagy nem telik erre-arra, ami a három gyereknek meg néki szükséges. Bizony, keservesen telik. Ott ülök a küszöbén, nézem igyekezetét, kérdezősködöm, s ő fölsír:

— Hát hogy lehessen élni, úrficskám, mikor ma is négy fillérrel ugrott a rizs ára! Eddig hetven fillér volt, most hetvennégy. Pedig csak egy kis töltött káposztát akartam a gyerekeknek, hisz olyan soványak, akár az újjam. Aztán a kapornak, petrezselyemnek, amit én adok el, csak két fillér csomója — hány csomót kéne eladnom, hogy egy kiló rizst meg egy kiló húst kapjak érte?

Kint lakunk a szőlőben, de a szőlő is árva Ferenc nélkül. Az állomás ide alig félórányi; be-bejárunk katonavonatot búcsúztatni. Tizesével csomagolunk szivarokat, húszasával cigarettákat, azt visszük az állomásra a katonáknak. Már megy a vonat, lassan siklik ismeretlen rémségek felé, mikor az egyik zsebemben még egy szivarcsomagra bukkanok, be akarom dobni a nekilendülő, nagy tehervagon ajtaján, de sohasem tudtam jól célozni, a szivarok a vagon falán hullanak szét s úgy potyognak a földre, mezítlábas gyerekek kapkodják fel, s a vagon után futva, egyenként adogatják oda. Még tart a háborús lelkesedés. De fojtó a levegő, vihar készül nagy lassan, ólomsúllyal terpeszkedve mindenben. Már otthon, vacsora után, szőlőbeli vaságyamban vagyok, mikor kitér. Valami borzalmas erejű förteteg, fákat kicsavaró, tetőket letépő tornádó. S egyszerre csak mintha a világ dőlt volna össze, olyan recsegés-ropogás, hogy földindulással is fölért. — Ez csak a komlószáritó lehet —, véli anyám. Igen, a szőlőnk mellett nagy, húszholdas komlótelep terül el s a szilvásunkba szögellő sarkában hatalmas, ötemeletes, fából épült szárítóhózály, zsalus deszkafallal, széljárásosan, hogy a drága komló egyetlen aranyszínűre szikkadjon benne. Ez omlott össze egyetlen recsenéssel a förtegben.

Másnap az újságokból tudjuk meg, hogy az egész monarchián végigszágulott ez a vihar, a tiroli hegyektől a csíki végekig. Jelkép, előjel? A szőlőben

fáink szalaszabbja derékba törve, a szőlőtőkék egész sorai kidőlve, s mindenütt agyonvert madarak, békák hullái. A vihar nálunk jéggel jött, éjszaka, s a vetemény is mind oda. Mit tud most Szondyné vinni a piacra?

Ez az év már ilyen. De hiába hullanak le a lombok, hiába jön a tél, az új tavasz, a háború tart, és tart nyáron is.

Újabb barátságot kötök szőlőbeli tőzsomszédunkkal, azaz annak leleccgyermekeivel. A magatehetetlen, öreg nénikétől, Siposnétól nemrégiben vette meg ezt a két-három holdnyi szőlőt és gyümölcsöst a gyermektelen Takács házaspár. Keservesen kuporgatták, szolgálták össze a kis tőkét, s most a szőlőn lévő adósság letörlesztéséért gürcöltek. Az asszony kofálkodik termékeivel, baromfit is tenyésztenek, s a már jelentkező háborús húshiányban ez nagyon kifizetődő. Csak hát a házaspár egész nap a szőlőben dolgozik, s ezalatt elhordják a héják a most szárnyasodó kiscsibéket, libákat, kacskákat. Takácsné kemény vágású református asszony, ha a száját kinyitja, zeng tőle a Dorongos oldal és a Törkölymérő völgy, még a szemközti hegyen is megremeg a hatméteres vaskereszt. de arra ő rá nem ér, hogy egész nap a héjákat, vércsüket hujjongassa. S az országban egyre több a hadiárva. Főlébred hát benne a jótékonyág, örökre fogad két öt-hat éves csöppséget, s ezeknek tavaszon, nyaratszaka egyéb dolguk sincs, mint hogy torkuk szakadtából rikoitozzanak az aprójszág körül: „Héjja, hé, kuss te! Héjjaaa hééé!” Kis pálca is van a kezük ügyében, hogy az esetleg leszálló ragadozó madárnak ellássák a baját, s ha egy csirke vagy egyéb lábasjóság mégis eltűnik, van mit hallgatniok a keserves árváknak, még benem is megfagy a vér ennek a rettenetes asszonynak a csatarászására.

Takácsné ránk is haragszik, mert apám is vett az öreg Siposnétól a szőlőnkhez egy holdnyit, s Takácsné azt állítja, hogy rosszul mérték ki. Ezért még két sor szőlőnyi járna néki abból, amit apánk jóval őelőtte birtokolt. Ellenséges tehát kissé a viszony, én mégis megbarátkozom velük, mert kertészkedem, ő meg piacra termel virágokat, s kertészkedők egy kis virágtő-cserélésen mindig össze tudnak barátkozni, még ha egyik a másiknak apját ölné is meg különben. És aztán a kisgyerekek is érdekelnek borzalmas keserves énekekkel, amiben nekem ma is az első háborús nyár, a kilencszáztizenötös év emléke manifesztálódik.

A természet békés lenne, bár nem olyan mintaszerűen kapált, permetezett és gyomtalan a szőlő, mint Possony Ferenc idejében. Julis, a felesége csak nem bír úgy a kapásokkal, s apám is egyre kedvetlenebb ahhoz, hogy egy-egy este kijöjjön, külön boradagokkal és szalonnaprémiumokkal biztassa jobb munkára őket. A prémiumot aztán persze közös beszélgetésben fogyasztják el s a gazda előeszik. Ezt szerette ő, ezt az egyszerű, patriarkális életet, ezeknek ő volt a legjobb ember a világon, mert itt nyers őszintesége a természetes helyén van, jóakarata pedig nyilvánvaló. Nem ilyen gazdához vannak szegény kapások szokva! De hát már a szőlő is züllik a háborús gondokban, s egy-egy kapálás-permetezés ellopása bizony megesik. Nyomott, nagyon nyomott a levegő.

Apám a családjában egyre idegesebb, egyre türelmetlenebb. 1915 tavaszán már ki meri mondani, hogy valószínűleg elvesztettük a háborút. Megjósolja, hogy Erdélyben meg mindenütt a hegyek közt egymást fogják ölni a nemzetiségek és olyan világ jön ránk, amilyet még nem éltünk. És örökös a refrén: „Spórolni, spórolni, spórolni!” „Nem akarom, hogy ha meghalok, papgazdaasszony legyen a feleségemből!” Református létére nem is tudott nagyobb gyalázatot kitalálni, mint ha valakiből papgazdaasszony lesz idővel.

Ma is fülemben cseng ebből a beteg idegzetű háborús nyárból, ahogy felhangzik a kis árvák éles, keserves hangocskája végetérhetetlen litániaként, egy-egy „héjja hé” közbeszúrásával, mindig és mindig újrakezdve:

Vö betűvel... kö betűvel
írjad eztet...
itt nyugszik a... harmincke-ettes
gyalopezred.
Vö betűvel... kö betűvel
írjad eztet...
itt nyugszik a... harmincke-ettes
gyalopezred.

Reggeltől estig, héjalátástól héjavakulásig szólott a dal, az árváknak csak este, evés közben volt szabad hallgatniok, s én végül megindultam feléjük, hogy mi is az a „vö” betű meg „kö” betű, ami oly keservesen sírt, vonított rekedtre kibált torkocskájukból, hogy abban benne volt a hátszág minden nyomorúsága.

Közel érkezvén hozzájuk, a kis szilvásbéli, vályoggyödrös kacsaúsztatójukhoz, nagy nehezen kislabilázhattam torzult hangú énekük igazi szövegét, ami már hetek óta értelmetlen rejtélyként hallgattam. A szöveg — igen bánatosan és szívet tépő akkordokban — így szólt:

Asztalos... kéééésziííííts
koporsóóóót
Egy egész ezreedneek
vaalóóót...
Vééér betűkkel
Kööönny betűkkel
írjad eztet...
Itt nyugszik a
harmincke-ettes
gyalopezreed.

Hány tíz- meg százezer árva énekelhette ezt a dalt akkor már szerte az országban! Csak különböző ezredszámokat kellett a szövegbe ékelniök, és énekelhették ezt mind a valaha délceg, de most szétroncsolt, csonkká tett, elvérzett apák gyermekei. A hadiárvák.

Vittem nekik gyümölcsöt, apró süteménydarabokat, s a végén annyira megszerettem őket, hogy este, mikor a földes ámbitusra Takácsné letette elébük a fazekat, hogy egyenek végre, én is kaptam egy fakanalat és velük együtt, ott a földön meregettem a fojtós, sós köleskását, mintegy könnyekkel öntözött-zsírozottat, amire kútvizet ittunk bádogbögréből. Takácséknak sokkal jobb vizük volt, mint nekünk, az ő szegény kis szőlejükben szinte magától, öt-hat méternyiről fakadt föl a jéghideg víz, míg a mi harminchárom méter mély, cserépcsővekkel is táplálni próbált kutunk vize már-már ihatatlanná vált, úgyhogy a városból, kocsin, hordóban hordtunk fel vízvezetékvizet, de ez meg állott ízű volt.

Egy-egy ilyen kásavacsora után anyám csodálkozott, hogy semmi étvágyam, s végül kivallottam: bizony megvacsoráztam én már odaát a Takácsné árváival.

— Jaj, még eleszed azok elől a kis nyomorultak elől az ételt! Hát hogy adjam én ezt nekik vissza? Gógös az az asszony, és haragot is tart velünk. Ne menj oda többé!

Anyám csak azt restellte, hogy eleszem valamit az árvák elől, s némi ruhácsskákkal próbálta kárpótolni őket a pár kanálnyi kásáért, aminek ma is a szájamban van az íze, hisz oly szokatlan volt a földön enni, mikor anyám mindig leültette megkínált szegényeit, mire azok mindig így védelmezték az állva-evés szokását böles iróniával:

— Tessék csak hagyni, így több fér belénk!

Vége lett aztán ennek a „Vö betűs és Kö betűs” nyárnak is, jött az iskola-kezdet, s be kellett költöznünk a Lukács György utcába. A háború dúlt, soha olyan hetes esők, olmos fellegek, kilátástalan szürkeségek nem honoltak fölötünk, mint ezeken a teleken és őszykön. Unalmamban társakat kerestem apró rosszalkodásokhoz, s bekövetkezett a parittyakorszak. Az utcánkban egy foghíjas udvar kerítése fölé nagy, sárgára festett táblát függesztett egy daliás ember: „Kádár Balázs vas- és géplakatos”. A két négyzetméternyi tábla hivalkodóan állt ott, és kitűnő célpontul szolgált. Amikor először rácéloztunk, még azt hitük, pléhből van és kongani fog rajta a kavics, de a sárga mezőben aprócska lyukakatt lehetett belé applikálni, külön gonosz izgalmat szerzett. Egy őszi délután ronggyá parittyáztuk Kádár Balázs tábláját, s a rombolás mámore után ébredt csak föl bennünk a félelem, hogy hazajön a frontról a pörölyös ember, és számon kéri rajtunk a kártevést. Évekig állt ott a megtépázott lakatoscímer az utcánk fölött, de bármily nyugtalanul tekintettem is a folyton vádló bűn-

jelre, Kádár Balázs csak nem jött vissza a frontról, hogy számon kérje rajtunk a tábláján esett gyalázatot. Bárcsak számon kérhette volna! Akkor tán nem is emlékeznek erre a törlesztetlenül maradt adósságra.

Mert egy másik adósságomat letörlesztettem, s itt éppen ez maradt emlékezetes.

A háború második vagy harmadik telén kitétek bennünket az Uri utcai gimnáziumunkból a külvárosinak számító Széles utcai elemi iskolába. A gimnázium tantermeiből karbolszagú, seblázban fetrengők veritékétől bűzlő kórház lett. Katonasilbak állt előtte, a tájékára is alig merészkedtünk. Délutáni oktatásra szorítottuk az elemistákat, s mi foglaltuk el a délelőttöket a kisebbek elől. A Széles utcába a mi hosszú utcánk végéről, a Lukács György utca és a Ballassa Bálint tér sarkáról lehetett befordulni. Erre jártak a temetőt látogatók, ezen baktattam végig naponta kétszer, s itt történt meg első és utolsó összetűzésem a zsidósággal, úgy tizenharmadik évem táján.

Havas, téli napok jártak akkor; hol olvadni kezdett, hol megint utánpótlást kapott égi dunyhákból a hólepel. A rosszul szellőztetett tanteremből egy óra felé kiszabadulván, a szikrázó februári napsütésben valami nagy, tüdőtágító viháncolási kedv vett erőt rajtunk. Már a Széles utcában megindult a hógolyózás, bár nekem nem sok örööm telt a játékban, hisz nem tudtam jól célozni. De az én osztályom keveredett harcba a fölöttünk járó, nagy testű, fejlettebb Feledi és Moskovits fiúkkal, akik utcánk egyetlen emeletes házában laktak, és meglehetősen magasan hordták az orrukat. Ott lödörögtem passzívan, míg utcahosszat tartott s végül meglehetősen elvadult a csata. A Feledi fiúk szíu ordítással verték a mi kétakkora csapatunkat, s hiába, én is ezekhez tartoztam. A dolog végül úgy alakult, hogy a hosszú utcán az összes harcosok hazaértek, csak én maradtam ellenfélnek, a leggyámoltalanabb, és csak nekem kellett a Feledi-Moskovits ház előtt elhaladnom, hogy hazaérhessek. A három nagy fiú a kapuban lesett, kezük már billiárdgolyó keménységűvé gyúrta a hógolyót, mire én elsomfordálni mertem előttük.

Anyám mindig nagyon féltett, s folyton arra intett, ne dobálódjunk, mert ha vakszemen találunk valakit, attól meg is halhat. S ahogy most profilban el-sasszíroztam előttük, a jeges-vizes, kőkemény hógolyó éppen vakszemen talált, de úgy, hogy megtántorodtam, meg is sebződtem, de főképp az ijedelmem volt nagy, s attól dühömben ordenaré lettem, átkiabáltam nekik valami olyasmit, hogy *pogány zsidók*, mit bántotok engem, mikor én nem verekedtem véletlek.

Am valahogy éreztem, hogy a viselkedésem nem volt sem dicsőséges, sem helyénvaló, ugyanis a zsidókat mindig szerettem, csak nem értettem, miért nem fogadják el Krisztust, s most dühömben ez tolult a szájamra. A seb és a kése-delem miatt pedig anyámnak is be kellett vallanom az egészet. Elmondtam azt is, mit kiáltottam vissza nekik, mikor orvul, kapu alól megtámadtak és vakszemen hajítottak.

Anyám az ölébe vett, megápolta sebemet, csípős jódot kent rá, aztán fed-deni kezdett:

— Nagyon igazságtalan voltál, s ezért bocsánatot fogsz kérni tőlük. A zsi-dók ugyanazt az Istent hiszik, mint mi, sőt akkor is hitték, mikor még mi voltunk pogányok. Ne vedd a szádra többé így ezt a szót: zsidó, mert az a leg-csúnyább, mikor valakit a fajtájáért, a hitéért gúnyolnak. Te nem lehetsz olyan, mint a szitkozódó utcakölykök. Ígérd meg, hogy helyrehozod ezt a szégyent és megköveted őket.

Megígértem.

Már tavaszodott, heves februári vagy márciusi szél fújt. Kivételesen idejében indultam az iskolába, s láttam előttem haladni a Feledi és Moskovits fiúkat. Hosszabbakat léptek, szednem kellett a lábamat, majdnem szaladnom, hogy utolérhessem őket, hogy pirulva-lihegve megmondjam nekik... mit is? Igen, nehéz a helyzet és nehéz megfogalmazni. Talán gőgösen néznek majd rám, talán meg is ütnek... Menjek? Ne menjek? De hisz megígértem anyámnak s nem is gyónhatok, ha haragosomat meg nem követem.

És bármily nehéz volt is gőgöm megtörése, utánuk loholtam s nem tudom már, milyen szavakkal, de megkövettem őket. Később meglehetősen baráti viszony-

ba kerültünk, kis ideig lapot akartunk szerkeszteni együtt, amiből csak az első szám készült el kézírással. Feledivel csak évtizedek múltán találkoztam ezután, de ő akkor már megtört, meghajszolt ember volt, Vácott, a szövőgyárban dolgozott.

Szerencsére később sem felejtettem el, amit idejében megtanulhattam. Milyen könnyű volt az első gyermekkori hibázás és keserves jóvátételi lecke után a gyűlölet, az uszítás esztendeiben megtartanom józan eszemet, senkit látatlanban el nem ítélő jóhiszeműségemet! S mindezt anyámnak köszönhetem, aki legelső, kis kicsírázásakor észrevette a bajt, és a vadhajtást finom, de határozott kézzel eltávolította a lelkemből, mint valami rút, rákosodásra is hajlamos szemölcsöt.

S ha magamban eldúdolom még néha az árvák dalát, így mondom:

Asztalos, kééészíts
koporsóóót
Minden gyűlölséééégnek
vaalóóót...

DOKUMENTUM

Nagy Karola (1906-1933)

Versek 14-17 éves korából

„Es úgy halt meg, hogy azt se tudta
Mi lesz itt az igazság útja.”

(Ady)

Olvasóink talán még emlékeznek arra a döbbenetes karácsonyestére, amelyet ez a fiatalon, tragikusan elhunyt író nő átélt és leírt, és amelyet 1979 decemberi számunkban közöltünk.

A hagyatékában talált, szinte még gyermekkori versei egy, a zavaros világra ritkamód korán rádöbbsent, máris lázongó lelket mutatnak.

Tíz évet élt még csak, de ennyi is elég volt számára, hogy a jelenségek összefüggéseit felismerje és — miként „Itt voltam” című posztumusz kötetének két drámája, valamint jegyzetei is bizonyítják — „nemzedékének sorsa nemzetfölötti értelemben tudatosodjék benne” (Benedek Marcell).

Ha sírjából rányithatná szemét kontinenseink mai káoszára, újraéledne félelme, borzalma.

De hát, szegény, már csak D. H. Lawrence-szel szólhatna: „Mi történt velem? Hát örökre elmúltam és már csak halott vagyok? Mindig és örökké csak halott, és semmi más?”

Századunk elején divat volt a serdülő lányokat „bakfis” jelzővel illetni. Mily érzékeny idegrendszere, mily tágra nyílt szeme lehetett e — ahogy ma mondják — „tizenéves” teremtesnek, hogy a világ visszásságai láttán így felhördült! Jól írta a korabeli sajtó: „A maga nemzedékének legégetőbb kérdései foglalkoztatták” (*Nyugat*). „Sohasem volt külsőséges. Számára az élet az volt, amit érzékelt. Hús és vér. Valóság, ami sohasem kívül, hanem belül viharzik le. Ezek a viharok tépték szét olyan fiatalon” (*Népszava*). És emellett: „Olyan gyönyörűségeken szép volt, amilyen szépet nem sokat láttam” (*Bács megyei Napló*, Gergely Boriska). Születésének 70. évfordulóján I. Gh. Maurer, ny. román miniszterelnök, aki segesvári ügyvéd korában, az akkori Brassói Lapok munkatársnőjének riportalánya volt, így emlékezett róla: „Szívemben és gondolataimban öröm fénylő alakját”.

(B. S.)